

УСЛОВНЕ РЕЧЕНИЦЕ У НОВИНАРСКОМ ДИСКУРСУ

Апстракт: У раду се, на корпусу ексцерпираним из дневних новина Политика, врши структурно-семантичка и прагматичка анализа условних (погодбених, кондиционалних, хипотетичких) реченица у новинарском дискурсу. Ексцерпиране условне реченице се, у првом делу рада, посматрају на основу фреквенности у текстовима из области политике, хронике, културе и спорта, као и у оквиру различитих новинарских жанрова, а затим се – у другом делу – класификују на основу остварљивости и времена важења услова. Сваки од типова условних реченица дели се даље на основу облика предиката у протази и аподози.

Кључне речи: *условне (погодбене/кондиционалне/хипотетичке) реченице, новинарски дискурс, протаза, аподоза, условни везници, остварљивост услова, време важења услова, облик предиката.*

1. Уводна разматрања.

Тема овог рада јесте, пре свега, синтаксичко-семантичка, а затим и прагматичка анализа условних (погодбених, кондиционалних, хипотетичких) реченица реализованих у новинарском дискурсу.¹ Говорећи о одликама и специфичностима новинарског стила, М. Младенов (1980: 31) истиче да под датим појмом треба подразумевати језички систем који је специјално прилагођен потребама јавних гласила и њиховом превасходном циљу – преношењу порука које ће бити разумљиве и приступачне широком и изразито хетерогеном кругу корисника. Остваривање овог нимало једноставног задатка захтева од новинара да се при обликовању своје поруке служе народним, стандардним, научним, књижевним, административним, политичким језиком, односно да стваралачки обједињавају елементе из свих стилова како би информације из различитих области (политика, привреда, наука, култура, спорт и сл.) биле доступне што већем броју реципијената јавне речи (исп. Младенов 1980: 31–32).

* vesnanikolic88@gmail.com

¹ Будући да је грађа ексцерпирана искључиво из дневних новина, значењски опсег појма *новинарски дискурс* у нашем раду одговараће детерминацији овог појма у Ј. Јовановић (2010: 13), по којој су новинарски и журналистички дискурси заправо подстилови хиперонимског појма *публицистички функционални стил*.

Поред тога, различити типови медија (штампа, радио, телевизија, интернет), услед неистоветности комуникационих канала којима преносе садржај своје поруке, развијају и различит репертоар језичких средстава за обликовање информација намењених примаоцима. Инвентар језичких средстава и начин њихове реализације, осим од врсте медија, још више зависи од врсте новинарског жанра² и садржаја поруке која се формулише. Тако, на пример, вест или извештај захтевају висок степен објективности, информативности, безличан начин писања и сл., док – са друге стране – колумна или репортажа пружају више слободе у исказивању властитог мишљења, ставова и емоција. Такође, не могу се на исти начин обликовати информације из области политике, културе или спорта.

Вођени чињеницом о важности наведених фактора за обликовање новинског текста, за потребе овог истраживања прегледали смо седам бројева електронског издања дневног листа *Политика*³ и из датог извора ексцерпирани укупно 234 условне реченице. Анализу смо спровели са намером да утврдимо: 1. у којој је мери фреквенција условних реченица одређена тематиком новинског чланака, 2. постоји ли корелација између учесталости јављања кондиционалних реченица и различитих врста новинарских жанрова, 3. које се све врсте условних реченица јављају у новинарском дискурсу и у којим морфосинтаксичким облицима, 4. који су то најчешћи везници којима се хипотетичке реченице везују за управну клаузу, као и 5. каква је комуникативна функција и значење ове врсте зависних адвербијалних реченица. Претпоставке су биле да тематика засигурно диктира како учесталост тако и врсте условних реченица које у новинарском дискурсу доминирају, али да исти – ако не и већи – удео у томе имају новинарски жанрови. Очекивало се да примат при употреби реченица хипотетичке садржине припадне текстовима са политичком тематиком, а да ће се оне најређе јављати у кратким вестима из области хронике. Такође, претпоставка је била и да ће се најуче-

² У књизи *Жанрови у савременом новинарству* З. Јевтовића, Р. Петровића и З. Арачког представљена је традиционална трипартитна подела новинарских жанрова на фактографију, аналитику и белетристику. Опредељење да се тако заснује типологија жанрова лежи у „зависности од тога да ли је у њима носећи елемент *факат* (чињеница), *анализа* (мишљење, став) или *описивање доживљаја* и изражавање утисака и осећања (2014:117). Главне новинарске форме које потпадају под фактографију јесу *вест*, *извештај*, *интервју* и *анкета*, аналитички жанр, по схватању аутора, обухвата *коментаре*, *уводнике*, *колумне*, *чанке*, *новинске критике* и *карикатуре*, док су кључне форме белетристичког жанра *репортажа*, *фељтон*, *цртица* и *портрет*. Свака од наведених форми има своје инхерентне законитости које неминовно имају и своје језичке реперкусије.

³ www.politika.rs. Грађа је ексцерпирана из бројева који су на наведеном сајту објављивани у периоду од 3.5. до 9.5. 2015. године. Примери ће бити навођени онако како су у извору забележени, дакле без граматичких, стилских и правописних интервенција аутора рада. У појединим случајевима ће, због ограничености простора, бити скраћивани, на шта ће упућивати знак [...].

сталијим субјункторима условних реченица показати везници *ако* и *уколико*, као и то да новински чланци засигурно бележе врло широк спектар морфосинтаксичких облика погодбених реченица. Због тога ће први део рада бити посвећен узајамној вези тематике, жанра и условних реченица, док ће у другом делу бити представљен исцрпнији структурно-семантички опис ексцерпираних кондиционалних реченица.

2. Веза тематике, жанра и условних реченица.

Премда историјат проучавања кондиционалних реченица у србистичкој лингвистици има дугу традицију (исп. А. Мусић 1896, 1898, 1900; М. Стевановић 1969; М. Ивић 1983; Р. Катичић 1984; М. Ковачевић 1992, 2011, 2013, 2014; Р. Симић и Ј. Јовановић 2002. и др.), у литератури се још увек могу срести бројне неусаглашености. Различити методолошки приступи и класификациони параметри условили су постојање већег броја различитих подела хипотетичких реченица.⁴ Оно око чега научни консензус несумњиво постоји јесте дефинисање ове врсте реченице као зависносложене реченице чија зависна клауза представља услов за (не)остварење последице главне радње (Ковачевић 2013: 9). За реализацију условних реченица у новинарском дискурсу од посебне је важности њихова особеност „да директно одражавају способност човека да размишља о алтернативним ситуацијама, изводи закључке на основу непотпуне информације, замишља могући однос између ситуација и разуме како би се свет променио да су одређене околности биле другачије” (Трогот и др. 1986:3 у Јовић 2013: 381), односно чињеница да је овај тип реченица заснован на претпоставкама, непотпуним информацијама или чак нагађањима, што се свакако мора имати у виду при анализи новинских текстова, који теже објективности и поузданости информација.

2.1. Условне реченице и тематика.

Садржај новинских текстова⁵ поделили смо на четири тематске области – политику, хронику, културу и спорт. Привреду, која се традиционално

⁴ Систематичан приказ различитих приступа проучавању условних реченица и критеријума за њихово издвајање у подтипове може се наћи у раду Марине Јовић *Семантички приступ кондиционалним реченицама* (2013: 381–406). У раду су прегледно представљени досадашњи резултати проучавања хипотетичких реченица у србистичкој (али и иностраној) литератури.

⁵ Новине (листови) дефинишу се у литератури као периодична публикација која се издаје ради редовног обавештавања јавности, а чији је главни задатак да буде оригинални извор писмених информација о актуелним догађајима друштвено-политичког, привредног, културног и спортског живота (уп. у Јовановић 2010: 12).

издваја као посебна тематска целина, припојили смо политици (за коју је директно везана), а због специфичности обликовања информација у оделиту садржинску групу издвојили смо вести из хронике. Од 234 ексерпиране условне реченице 181 пример пронађен је у текстовима из области политике, 30 у вестима из културног живота, 22 реченице уочене су у спортској рубрици, а свега 1 у хроници. Овакав резултат нимало не изненађује: политика (заједно са друштвом, привредом и економијом), као динамична област живота, подложна је сталним променама и углавном окренута будућности, па стога и захтева константна предвиђања, изношења претпоставки и очекивања, као и пројектовање могућих развоја различитих ситуација. Учесталост јављања хипотетичких реченица у текстовима политичке садржине у многоне зависи од врсте новинарског жанра, па се тако ова врста реченица по правилу најчешће среће у извештајима, изјавама и интервјуима, тачније – у жанровима који подразумевају директно или индиректно навођење речи учесника неког друштвено-политичког догађаја. Разлог је јасан: дужност новинара је да објективно и непристрасно извештава о чињеницама, а не да износи властите претпоставке, предвиђања или нагађања. Због тога се условне реченице из пера самих новинара готово искључиво могу наћи у формулацији питања у интервјуима или пак у колумнама, које им, као сложени жанр, дају знатно већу слободу у изношењу сопствених ставова, мишљења, оцена, критика и очекивања. С друге стране, кондиционалне реченице у текстовима из области хронике јављају се посве ретко или их уопште нема, јер сама тематика намеће задатак да се објективно и концизно одговори на пет основних питања: *ко? шта? када? како? и где?*, па сходно томе места за претпоставке и нема. Кратке вести, какве су оне из области хронике, теже прегнатном телеграфском стилу са једноставним исказним формама, тј. једноставним реченичним и текстовним структурама (Јовановић 2010: 82). Фреквентност јављања условних реченица у текстовима из културне рубрике зависи од тога да ли су у питању кратке вести о догађајима на културној сцени (најава концерата, позоришних представа, филмских премијера и сл.) или су посредни колумне и репортаже сарадника из редова научних радника, књижевника, стваралаца, добрих публициста и сл. У првом случају, код најава културних догађаја и извештаја са већ одржаних, кондиционалних реченица, због саме природе текста, углавном нема (осим у изјавама актера културних манифестација), док код колумни ствари стоје нешто другачије: аутори ове врсте текстова врло често коментаришу актуелно стање у културном животу и дају своје погледе на будућност културне сцене, па се у овако обликованим текстовима и условне реченице сразмерно чешће јављају. У текстовима спортске садржине исказне форме хипотетичке природе јављају се како у (ин)директном преношењу речи актера учесника спортских догађаја тако и у секвенцама које пише сам новинар. Наиме, пишући извештај са утакмице

или неког другог спортског дешавања, новинар често врши анализу онога што се на терену догађало и осврће се на пропуштене прилике, односно на могућност другачијег исхода да су ствари ишле другачијим током. Такође, при писању најави за предстојеће догађаје, спортски новинар има слободу да даје сопствене прогнозе онога што ће се одвијати на терену, као и да представи све алтернативне могућности исхода.

2.2. *Позиција условне реченице.*

Што се позиције протазе⁶ у оквиру зависноскожене реченице тиче, у новинарском дискурсу, као – уосталом – и у текстовима писаним другим функционалним стиловима, реченица у којој се саопштава услов (не)вршења радње исказане управном реченицом (аподозом) најчешће стоји у иницијалној (препозитивној) позицији. Процентуално гледано, у 56,6% забележених случајева протазе стоји у препозицији у односу на аподозу, у 10,3% примера зависној реченици припада интерпозиција, а у 33,1% случајева протазе долази након аподозе, дакле – стоји у постпозицији. Будући да се кондиционалне реченице заснивају на консекутивној условно-последичној вези (последика ће се десити након испуњења услова), природни је поредак ствари да се читаоцима најпре саопштавају услови, а тек након тога последице које из њиховог вршења или невршења произлазе. Међутим, ни проценат случајева у којима протазе долази након аподозе није занемарљив, што значи да ни овакав поредак није неприродан за ову врсту зависноскожене реченице. У том случају, полази се од претпоставке да је последица читаоцима позната (*тема*), а да им се треба саопштити услов под којим ће до ње доћи (нпр. *Ући ћемо у Европску унију ако признамо Косово*), па због тога протазни део заузима место намењено новој информацији (*реми*). У 10,3% ексцерпираних примера протазе заузима медијалну позицију и перципира се као додатна информација.

2.3. *Условне реченице и остварљивост услова у зависности од тематике.*

Ако се ексцерпиране условне реченице посматрају из перспективе остварљивости услова (односно степена вероватноће остварења садржаја зависне клаузе) и времена његовог важења, приметна је тенденција да се у

⁶ У литератури је уобичајено да се реченица у којој се саопштава услов назива *протазом* или *уводницом*, а реченица у којој се наводи хипотетичка последица (не)вршења датог услова *аподозом* или *закључницом* (исп. нпр. Стевановић 1969; Ивић 1983 итд.).

новинарском дискурсу реалне условне реченице са будућим или садашњим условом јављају нешто чешће од осталих врста погодбених реченица. Овакво стање одраз је интенције пошиљалаца поруке да начином на који обликују своја саопштења увере реципијенте у истинитост и реалну остварљивост својих речи, посебно када су у питању обећања и повољне прогнозе (нпр. *Европски комесар за судску политику и преговоре о проширењу Јоханес Хан изразио је данас уверење да ће, уколико се настави са спровођењем договореног, Србија отворити поглавља током ове године (7.5.2015)* или *Ако земља има висок индустријски ниво, сигуран сам да ће стране компаније бити заинтересоване [...] (3.5.2015)*⁷). Ствари другачије стоје када су неповољна предвиђања посреди: тада се могуће нежељене последице представљају само као потенцијалне, односно као теже оствариве (нпр. *Уколико би ЕПС доспео у неке озбиљније проблеме, порески обвезници Србије не би могли да помогну овом предузећу [...] (4.5.2015.)*). С друге стране, у текстовима посвећеним дешавањима из света спорта – поред реалних реченица будућег или садашњег услова – ни иреалне реченице са прошлим условом нису реткост, будући да се у њима често говори о пропуштеним шансама и нереализованим приликама (нпр. *Да је повео са 1 : 0, вероватно би утакмица другачије текла [...] (4.5.2015), Где би данас на табели био суперлигаш Раднички из Ниша да је јесенас бар делимично играо као овог пролећа? (7.5.2015)* и сл.).

Диференцијација условних подзначања у научној и граматичкој литератури обично се врши на основу комбинација типа везивних језичких јединица и типа глаголског објекта у предикату протазе и аподозе, али се – и поред тога – комплетан списак условних субјунктора тешко може наћи обједињен на једном месту. Најпотпунији преглед условних везивних елемената даје М. Ковачевић (2013), који ову врсту везника с обзиром на критеријум сложености класификује у две групе: (1) прости условни (моноксични) везници и (2) сложени условни (полилексични) везници (2013: 10). У прву групу спадају субјунктори *ако, ли, да, кад, уколико, што* и *док*, док скупину сложених везника чине *под условом да, уз услов да, у случају да, за случај да, под/с претпоставком да, уз претпоставку да*.⁸ Од укупно 14 (7 простих и

⁷ Конструкције **Европски комесар за судску политику и преговоре о проширењу Јоханес Хан изразио је данас уверење да би, уколико бисе наставио са спровођењем договореног, Србија отворила поглавља током ове године [...]* и **Ако би земља имала висок индустријски ниво, сигуран сам да би стране компаније биле заинтересоване [...]* изазвале би код читалаца сумњу да ће се оно о чему је реч уопште и остварити. Због тога се потенцијал и футур II, као облици који у својој семантици носе дозу несигурности у остварење радње њима означене (исп. нпр. Мусић 1898; Грицкат 1956), јављају нешто ређе од презента и футура I.

⁸ С друге стране, М. Ивић, на пример, као условне везнике наводи само *ако, уколико, кад* и *да* (1983: 145).

7 сложених) везника које М. Ковачевић маркира као условне, у нашем корпусу забележено је 6 простих субјунктора: *ако*, *уколико*, *ли*, *кад*, *да* и *док*, као и један сложени: *у случају да*. Од укупног броја издвојених погодбених реченица (234), везника *ако* јавља се у 150 случајева, везник *уколико* у 53, субјунктор *да* фигурира као условни везнику 19 примера, везник *кад(а)* у 6, сложени везник *у случају да* забележен је 4 пута, док се најређе јављају хипотетичке реченице творене везником *док* и субјунктороидом *ли*.⁹ Као што се из наведеног види, значајно најфреквентнији условни везник јесте *ако*, чиме је још једном потврђена његова специјализација за означавање погодбе, услова, односно сужавање његовог семантичког опсега на хипотетичке ситуације.¹⁰ Одмах за њим по учесталости јављања долази везник *уколико*, што потврђује констатацију М. Ковачевића да је овај субјунктор „чест и обичан и у публицистичком и научном таман колико и административно-правном стилу савременог српскога књижевног језика” (Ковачевић 2013: 15).¹¹ Такође, наш корпус је потврдио и закључак изнет у истом чланку да између везника *ако* и *уколико* нема разлике у вероватноћи остварења садржаја њима уведених клауза, као и да нема експлицитних законитости када је њихова дистрибуција у питању¹² и да није редак случај да се ова два везника ради стилског разједначавања смеђују у двама или више условних клауза у саставу вишеструкосложене реченице (нпр. *Уколико се дуг ни тада не измири, шаље се предлог за утужење, који дуг одмах повећава за 4.680 динара, а ако је повериоцу тужбу писао адвокат, онда је још 6.000 динара скупље – каже Манић (7.5.2015)*). Везник *да се* – између осталог и због своје изразите полисемантичности – јавља знатно ређе, што је случај и са везницима *кад* и *док*, чија су примарна значења темпорално обележена. Сложени везник *у случају да* и субјунктороид *ли* јављају се посве ретко. С обзиром на учеста-

⁹ Б. Станковић (1986: 179–188) говори и о условним реченицама без везничког елемента, односно о асиндетским условним и условно-временским реченицама, као што су: *Прст му само пружи, ухватиће те за цијелу шаку* → *Ако му само прст пружиш, ухватиће те за цијелу шаку* или *Позови га, доћи ће* → *Ако га позовеш, доћи ће*. Примери овог типа не представљају предмет разматрања у овом раду.

¹⁰ У Речнику САНУ забележено је пет значења везника *ако*: (1) *погодбено* – за означавање услова под којим се радња основног исказа има вршити, (2) *временско* – за означавање услова под којим се нешто увек дешава, (3) *допусно* – за означавање допуштања, претпостављања нечега као могућног и поред сметње, (4) *намерно* – за означавање онога што је циљ радње у основном исказу и (5) *исказно* – за означавање онога што је садржина основног исказа.

¹¹ Супротно тврдњама појединих аутора (исп. нпр. Силић, Прњаковић 2005: 348 у Ковачевић 2013: 15) који тврде да је везник *уколико* обележен као особеност административног стила.

¹² На основу анализираних грађе не може се рећи да је њихова дистрибуција условљена тематиком новинског чланка или пак жанром у којем се јављају. Исто важи и за остале везнике, осим за полилексични субјунктор *у случају да*, који је забележен једино у текстовима политичке садржине.

лост јављања условних везника, можемо закључити да говорници интуитивно знају да се хипотетичност најизразитије маркира везивним јединицама *ако* и *уколико*, па их – када желе да нагласе да је реч о претпоставкама и прогнозама – најчешће и користе.

2.4. Условне реченице и обезличавање.

У вези са условним реченицама у новинарском дискурсу важно је запазити и то да се у њему ова врста реченица неретко јавља у обезличеној форми, при чему се агенс потискује у други план. Овакав манир последица је, пре свега, бирократизације језика – једног од највећих проблема нашег јавног језика (Кликовац 2008: 23). Тако, на пример, из реченица:

(1) „Ако нема воље да се овакви скорашњи инциденти реше, како очекивати да се заинтересују за много теже” – наводи Драгана Бјелица (7.5.2015); Уколико се правилно спроведе, таква инфраструктура имаће потенцијал да подстакне конкурентност и раст у читавом региону Западног Балкана и посебно Србији, уверен је Хан (7.5.2015); Уколико се дуг ни тада не измири, шаље се предлог за утужење [...] (7.5.2015); . „Ако се буде пунио буџет, биће и основа за повећање примања”, рекла је Табаковићева (7.5.2015); Ту инвестицију, ако се реализује, сматрам најважнијом у последњих 30 година (7.5.2015) и сл.

остаје нејасно ко треба да реши скорашње инциденте, ко треба да спроведе реформе, чија је дужност да измири дугове и ко је тај који шаље утужења, чији је задатак да напуни буџет, а на коме је посао да реализује инвестицију о којој је реч. Све наведене конструкције имају своје семантичке и прагматичке импликације: вршиоци ових важних радњи остају анонимни и потпуно уопштени, чиме су у положају да постављају циљеве и задатке, али да сами не носе последице уколико се они не остваре (исп. Ратковић 1988: 142 у Кликовац 2008: 25). Другим речима, употреба безличних и пасивних конструкција открива имплицитно избегавање одговорности.

3. Структурно-семантичка анализа условних реченица у новинарском дискурсу.

Као што је напред већ речено, србистичка научна и граматичка литература једнообразна је када је посреди дефинисање суштинске природе условне реченице, а то је постојање везе између услова и условљеног. Међутим,

разлике у опису кондиционалних реченица у лингвистичкој литератури ипак постоје и условљене су, на првом месту, служењем различитим класификацијским критеријумима (критеријум остварљивости услова, критеријум односа говорног лица према реалности, критеријум фактивности, критеријум консекутивности и сл.; исп. Јовић 2013). Ипак, критеријум поделе условних реченица који се у литератури најчешће среће јесте *остварљивост услова*, односно степен вероватности остварења садржаја зависне клаузе (Ковачевић 2013: 9). На основу овог критеријума све условне реченице се деле на (1) *стварне* или *реалне*, (2) *могуће* или *потенцијалне* и (3) *нестварне* или *иреалне* (исп. нпр. Стевановић 1969; Станојчић и Поповић 2004 и др.).¹³ Наведена подела се по правилу заснива на комбиновању типа везника и типа глаголског облика у предикату зависне и надређене клаузе. Поред тога, у обзир се најчешће узима и *време важења услова*, које може бити *прошло*, *садашње*, *будуће* и *свевременско*, па тако разликујемо (1) реалне условне реченице са прошлим, садашњим, будућим и свевременским условом, (2) потенцијалне са будућим условом и (3) иреалне са садашњим иреалним и прошлим иреалним условом. У наставку рада ће, на основу ове традиционалне поделе, ексцерпирана грађа бити изложена по врстама условних реченица и према везницима којима се оне уводе.¹⁴

3.1. Реалне условне реченице

За реалне погодбене реченице се обично каже да се њима исказује „услов који је актуелан и остварљив; другим речима, реализација таквог услова, иако неизвесна, ипак се може реално очекивати” (Станојчић и Поповић 2004: 320). Од свих везника кондиционалних реченица највећим бројем изражава се управо реално значење, и то свим сложеним условним везницима и са пет простих условних везника, од којих су три искључиво реално условни (*ли*, *што* и *док*), док субјунктори *ако* и *уколико* служе за изражавање како реалног тако и потенцијалног условног значења (Ковачевић 2013: 10).¹⁵

¹³ Катичић (1984), с друге стране, заступа поделу која постоји у грчком језику (на реалне, евентуалне, потенцијалне и иреалне), јер сматра да је српскохрватски по многим својим особинама од двају класичних језика ближи грчком него латинском (у којем постоји трипартитна подела на реалне, потенцијалне и иреалне).

¹⁴ Због ограничености простора, нигде нећемо наводити више од 4 потврде, иако је за неке врсте условних реченица забележено и више десетина примера.

¹⁵ Станојчић и Поповић (2004: 320) као везнике реалних условних реченица наводе само *ако* и *уколико* и у неким случајевима „речцу *ли*”, док се код потенцијалних реченица субјунктори *ако* и *уколико* не помињу као могући.

3.1.1. Везници АКО/УКОЛИКО

Највећи број реалноусловних реченица у новинарском дискурсу забележен је управо са везничким јединицама *ако* и *уколико*. Ови везници имају најширу комбинаторност с различитим морфолошким облицима предиката, а нужан услов њихове реалне семантике јесте протазни предикат у неком временском глаголском облику, на основу којег се одређује време важења улова, па се тако издвајају а) *прошли* услов, б) *садашњи* услов, в) *будући* услов и г) *свевременски* услов (Ковачевић 2013: 11).

а) *прошли* услов

Реалне погодбене реченице чији је услов важио у прошлости захтевају у својој структури протазни предикат у перфекту (или – ређе – неком другом претериталном облику) и семантичку компоненту незнања говорног лица о реализацији дате радње у прошлости (в. Ивић 1983: 150). У нашем корпусу забележене су следеће структурне варијанте овог типа условних реченица:

- **перфекат** (протаза) + **презент** (аподоза)

(2) У то је веровала и новинарка Оља Бећковић, па је у интервјуу за „Политику”, непосредно пред избор Драгана Бујошевића, казала да нико *не може бити на челу РТС-а ако се није договорио* с премијером (8.5.2015) [→ ја не знам да ли се договорио, али ако није...].

- **перфекат** (протаза) + **перфекат** (аподоза)

(3) Но, ако је неко *мислио* да ће се ово завршити Јанковићевом смењом, грдно *се преварио* (8.5.2015) [→ ја не знам да ли је неко мислио, али ако јесте...].

- **перфекат** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(4) Уколико је *писана* за филм, *трајаће* два минута, колико и трејлер. А уколико је *писана* за ТВ спот, *трајаће* отприлике 30 секунди (3.5.2015) [→ ја не знам да ли је писана, али ако јесте...].

б) *садашњи* услов

Реалне погодбене реченице са везницима *ако* и *уколико* чији услов важи у садашњости такође подразумевају компоненту незнања о (не)вршењу исказаног услова и у протазном предикату захтевају облик имперфективног презента (исп. Ковачевић 2013: 12). У аподозном предикату могу стајати раз-

личити глаголски облици, а у нашем корпусу – међу многобројним примерима – забележене су следеће комбинације:

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **презент** (аподоза)

(6) Ако ви *мислите* да је указивање на чињенице уношење лоше атмосфере, *не знам* шта бих на то рекао (6.5.2015); Предстоји дуг пут али *мислим* да уколико смо сви *посвећени* да можемо имати успешан заједнички пут, рекао је Хан (7.5.2015); Али, прислушкивани разговори, ако су *аутентични*, *показују* да корупције има, само на вишем нивоу, скривенијим каналима (8.5.2015); *Надам се* да ће овај текст помоћи људима да препознају зависност, уколико је *имају* (9.5.2015).

У прикупљеној грађи комбинација презента у аподози са презентом имперфективних глагола у протази најчешћа је за исказивање садашњег реалног услова. Остале варијанте (са футуром I, императивом, потенцијалом или перфектом) далеко су ређе. Као што се из примера може видети, у предикату аподозе најчешће стоје модални глаголи или пак епистемички глаголи и глаголски изрази (*моћи*, *морати*, *желети*, *бити сигуран*, *знати*, *мислити*, *надати се* и сл.).

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(7) Ако *играју* утакмицу шкотски и енглески тим, сви *ћемо навијати* за Шкотску”, каже портпаролка „Сана” из Единбурга [...] (6.5.2015); Ако и једна и друга страна *имају* рачуницу да граде, то *ће* сигурно и *урадити* (8.5.2015).

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **императив** (аподоза)

(8) Ако *није задовољан*, *нека иде* до Лампедузе (5.5.2015); Ако *сте* умерени, разумни, и припадате јединственој нацији, молим вас, *изађите* на изборе и гласајте за нас, поручио је Џонсон (7.5.2015); Ако *треба да буде* штрајк, *нека буде* тако (9.5.2015); Ако власти *имају* неке своје разлоге да се обруше на друга Сашу, *нека то кажу* (9.5.2015).

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(9) Ако Србија *тежи* дугорочном одрживом расту, влада *би требало да развија* домаћу индустрију и компаније (3.5.2015); Ако је *тако*, онда *би она требало* јасно и гласно да поручи својим пријатељима у управама Звезде и Партизана (6.5.2015); *Требало би* да заузмемо јасан политички став да се одазивамо на такве манифестације када добијемо позиве, уколико су они *сувисли и политички корисни* (7.5.2015); Уколико Србија и Република Српска заиста *желе да се уједине*, *требало би* да имају свако право на то и прилику (7.5.2015).

У свим примерима овог типа (имперфективни презент + потенцијал) који су у грађи забележени предикат аподозе је сложен и састоји се од модалног глагола *требати* у облику потенцијала и конструкције *да* + презент. На основу овог податка могао би се извести закључак да се потенцијал у реалноусловним реченицама са везницима *ако* и *уколико* јавља само у оквиру сложеног предиката твореног од модалних глагола, јер се допунским делом (конструкцијом *да* + презент) врши „хармонизација” са предикатом протазе, који је увек у облику имперфективног презента.

в) *будући услов*

Највећи број реалноусловних реченица са субјункторима *ако* и *уколико* забележен је управо са значењем будућег услова. Ову врсту погодбених реченица карактерише предикат подређене клаузе изражен или перфективним презентом (чешће) или футуром II (ређе), при чему у надређеној клаузи долазе различити глаголски облици (најчешће футур I и презент)¹⁶:

- **презент перфективни презент** (протаза) + **презент** (аподоза)

(11) Јероен Дијелблум поручује да је Брисел *спреман* и за тзв. план Б *уколико се* на преговорима *не постигне* заједнички договор (3.5.2015); *Ако изађе* из власти у Београду, ДСС *добија* на имицу и њихове критике власти постају уверљиве (5.5.2015); *Уколико се*, пак, *покаже* да суд не доноси на време привремену меру или не поступа хитно, *спремни смо* да мењамо шта буде требало (5.5.2015); Ђоковић је пружио прилику Федереру да његову рекордну залиху од 5.460 поена (после Монте Карла) *смањи* на 4.210, *уколико освоји* Мадрид (7.5.2015);

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(12) Оланд је рекао да *се неће кандидивати* на изборима 2017. *ако* до тада проценат незапослених значајно *не опадне* (3.5.2015); *Ако* пак *превлада* опција коју оличава Андреја Младеновић, ДСС *ће бити* конструктивна опозиција на републичком нивоу [...] (5.5.2015); Др Бојић му је чак наговестио могућност да *ће* убудуће *престати да га лечи*, *ако не прихвати* терапију цитостатицима (7.5.2015); [...] Вучић је истакао да *ће* Српска напредна странка *подржати* Николића *ако се* поново *кандидује* (9.5.2015).

¹⁶ Реални будући услов најређе се изражава условним клаузама са везницима *ако* и *уколико* и обликом футура I у протазном предикату, јер – како М. Ковачевић истиче – „футур први умјесто хипотетичног износи чињенички садржај, тако да се не наводи претпоставка него чињеница, па услов често прераста у узрок” (Ковачевић 2013: 13). Примери реалног будућег услова са футуром првим у предикату подређене клаузе у нашем корпусу нису регистровани.

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **императив** (аподоза)

(13) Циљ нам је био да узбуњивач покуша да пријави незаконите радње на прва два начина, па ако *не успе*, *нека* тада *иде* у медије (5.5.2015).

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **перфекат** (аподоза)

(14) Уколико пребројавање гласова *не оповргне* те индиције, премијер Дејвид Камерон *је обезбедио* свој други узастопни мандат у Даунинг стриту 10 (7.5.2015); Моја генерација је стекла велико знање и искуство и ако то *не пренесемо* на млађе, ништа *нисмо урадили* (7.5.2015); [...] а уколико *се не договоре*, синдикат фудбалера *је најавио* штрајк на неодређено време, који би почео 16. маја (9.5.2015).

Овде је врло важно приметити да перфекат са својом семантиком резултативности, коју футур први не поседује, повећава степен уверености да ће се оно о чему аподоза саопштава заиста и догодити (нпр. говорник је готово сигуран да је Дејвид Камерон већ остварио победу и због тога о томе говори у прошлом времену).

- **презент перфективни презент** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(15) Уколико јуниори за десетак дана *одбране* прво место у Евролиги на турниру у Мадриду, *био би то подвиг* (5.5.2015); У том случају, и уколико *не дође* до погоршања ситуације са Грчком, квантитативне олакшице у Европи *требало би да олакшају* и отплату дуга Србије према земљама еврозоне [...] (7.5.2015); Али нови петогодишњи мандат *могао би да му буде горак*, поготово ако Брисел *не изађе* у сусрет његовим захтевима и *не врати* овлашћења уније у надлежност појединачних држава (8.5.2015); Уколико ММФ *одступи* од дугогодишњих сумњи у начин на који Пекинг поставља вредност своје националне валуте, јуан *би могао постати* прва валута земаља у развоју [...] (9.5.2015);

Оно што овај тип реалноусловних реченица са будућим условом посебно карактерише јесте облик потенцијала у аподозном предикату, који – самом својом семантиком – умањује вероватноћу да до последице њиме исказане уопште и дође и управо је то оно што овај реченични модел одваја од осталих типова реалних реченица будућег услова.

- **футур II** (протаза) + **презент** (аподоза)

(16) Ако радови *буду текли* оваквом динамиком, *може све да се заврши* до краја следеће године – каже др Шћепановић (5.5.2015).

- **футур II** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(17) Европа ни сама *неће моћи да преживи* уколико *се не буде променила* (3.5.2015); Ако *се буде пунио* буџет, *биће* и основа за повећање при-

мања, рекла је Табаковићева (7.5.2015); Али ако то стање *буде захтевало*, то *ћемо предузети* (7.5.2015); То је, слуги чаршија, знак да *ће* Бујошевића, ако *не буде* довољно *послушан*, *сменити* нови УО, који *ће* бити изабран за годину дана (8.5.2015);

2) *свевременски услов*

За разлику од претходна три типа условних реченица – прошлог, садашњег и будућег услова, којима је инхерентна била компонента незнања говорног лица о реализацији условљене радње, условне реченице са свевременски условом ову компоненту обавезно искључују, јер подразумевају хабитуалност услова и условљеног, а то значи „да постоји знање да међуусловљеност садржаја зависне и основне клаузе важи у сваком времену” (Ковачевић 2013: 12). У предикату протазне клаузе чешће се среће имперфективни презент него перфективни, премда у нашем корпусу нису ретки ни примери са презентом свршених глагола у подређеној реченици:

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **презент** (аподоза)

(18) Уколико *је* *ципела већа*, *постављам* дебљи уложак који подиже пету или дебели кожни уметак у задњи део (3.5.2015); Правила налажу да и лош и непопуларан председник, ако *не криши* Устав, *остаје* до краја мандата (5.5.2015); Спољашње узбуњивање значило би да, уколико узбуњивач *нема* поверења у особу којој треба да пријави незаконите радње или у своје претпостављене, *одлази* у „контролни орган” [...] (5.5.2015); *Нема* успешне владе ако *постоје* универзални министри који могу да скачу из ресора у ресор (9.5.2015).

- **презент имперфективних глагола** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(19) Уколико *желим да направим* нешто укусно, оно *ће* такво и *бити* (4.5.2015).

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **презент** (аподоза)

(20) Уколико *се* дуг ни тада *не измири*, *шаље се* предлог за утужење, који дуг одмах повећава за 4.680 динара [...] (7.5.2015); У неким деловима Балкана, ако мушкарац из једне породице *убије* другог, породица жртве *мора да одговори* на исти начин (7.5.2015); Према светским стандардима, хуманитарна организација *послује* добро уколико на једног професионалца *дође* 20 волонтера (8.5.2015); Ако дуго *не доживе* нешто ново, они *почињу да кризирају*, док не убризгају себи дозу „новотарије” (9.5.2015).

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **перфекат** (аподоза)

(21) Повређивање говорним или физичким чиновима у оба случаја је циљ. *Испуњен је ако се жртва осети увређеном* (4.5.2015).

3.1.2. Субјунктороид ЛИ

Говорећи о условном *ли*, М. Ковачевић (2013: 16) истиче да оно у кондиционалним реченицама нема значењске одлике партикула, а ни морфолошки ни синтаксички није прави везник и да би се о њему најпре могло говорити као о *субјунктороиду*, тј. лексеми „која је функционално сродна зависним везницима, али с њима не дијели ни морфолошке ни синтаксичке нужне карактеристике”.¹⁷ Субјунктороидно условно *ли* јавља се искључиво као обележје реалноусловних реченица и захтева врло рестриктивне морфосинтаксичке услове: увек долази иза протазног предиката, и то оног у облику: а) перфективног презента глагола *бити* у саставу футура II, б) перфективног презента и – најређе – у облику в) имперфективног презента (в. Ковачевић 2013: 16). У корпусу прикупљеном за потребе овог рада, од 234 забележене условне реченице само се у једној јавило условно *ли*, и то са значењем будућег услова:

- перфективни презент (протаз) + футур I (аподоза)

(26) *Придружи ли им се догодине и Клинтонова, жене ће управљати половином светских економских активности (глобални БДП је око 72 милиона)* (3.5.2015).

3.1.3. Везник ДОК

Иако је о условним реченицама и одавно и често писано, први је везник *док* међу обележја кондиционалних клауза уврстио М. Ковачевић (1994). Аутор истиче да је основно значење датог субординатора временско, а да су остала – између осталих и погодбено – изведена или контекстуално условљена. Као нужне услове који се морају испунити како би везник *док* реализовао своје погодбено значење, М. Ковачевић (1994: 152) наводи следеће: (1) предикати обеју клауза морају бити негирани, тако да негација није експликативног карактера него је обавезна; (2) предикат *док*-клаузе мора бити или у облику негираног футура II или у облику негираног перфективног

¹⁷ Једна група граматицара (попут Маретића, Катичића, Станојчића и Поповића и сл.) условно *ли* сматра везником, док му друга одриче тај статус и истиче да је у питању партикула која је показатељ условности зависне клаузе (нпр. Стевановић, Клајн и др.). Постоји и трећа група, која о погодбеним реченицама са елементом *ли*, говори као о неуведеним субординираним реченицама, односно реченицама без субјунктивног елемента (исп. Ковачевић 2013: 16).

презента; (3) негирани предикат основне клаузе мора бити или у облику *футура I* или, чешће, у облику *свевременског презента* или *презента твореног од неког модалног глагола*, мада може бити и у форми *негираног императива*. Тек онда када су сви наведени услови испуњени, можемо рећи да реченице уведене субјунктором *док* имају као примарно условно значење, мада се због саме семантике везника ни темпорална компонента не губи у потпуности. Наш корпус бележи два примера са погодбеним везником *док*:

(27) Незадовољни извештавањем о раду локалних власти, шефови одборничких група странака на власти потписали су одлуку да *неће учествовати* у емисији „Распричавање” Телевизије Лесковац *док се не промени* однос ове медијске куће према локалном руководству (3.5.2015); Шешел је казао да пријатељски односи са Хрватском *нису могући*, *док се* у целости *не ослободи* Република Српска Крајина [...] (9.5.2015).¹⁸

3.1.4. Сложени везник У СЛУЧАЈУ ДА

Од седам форми сложених погодбених везника (*под условом да*, *уз услов да*, *у случају да*, *за случај да*, *под претпоставком да*, *с претпоставком да* и *уз претпоставку да*) у нашем корпусу забележени су само примери у којима се протаза уводи везником *у случају да*. За овај сложени везник, али и за све остале, важно је нагласити да се њима по правилу уведе реалне реченице, и то и са прошлим и са садашњим и са будућим условом (исп. Ковачевић 2013: 21). Због тога се у условној клаузи, у зависности од времена важења услова, могу јавити идникативни претеритални, презентски или футурски облици предиката. Наш корпус бележи следеће реченичне структуре са везником *у случају да*:

а) *будући услов*

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **футур I** (аподоза)

(28) У случају да званичници ЕУ *кажу* „не” отварању поглавља у преговорима Србије са ЕУ због Газивода, премијер Србије Александар Вучић то *неће потписати* (8.5.2015).

- **футур II**(протаза) + **потенцијал** (аподоза)

¹⁸ У наведеним примерима везник *док* се без икаквих значењски измена може супституисати субјункторима *ако* и *уколико*, што није случај са временским везником *кад*: ... *неће учествовати* у емисији „Распричавање” Телевизије Лесковац *док/ако/уколико/*кад се не промени* однос ове медијске куће према локалном руководству.

(29) Процена Фискалног савета је да *би се*, у случају да пензије и плате *буду повећане* ове године, фискални дефицит током 2016. практично *вратио* на ниво од пре отпочињања фискалне консолидације [...] (3.5.2015).

- **презент перфективних глагола** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(30) У случају да Грчка *изађе* из еврозоне, то *не би довело* до распада монетарне уније (9.5.2015).

Када се говори о сложеним условним везницима, важно је истаћи да се њихов настанак везује пре свега за специјалне функционалне стилове, на првом месту за административни и научни, и то као резултат тежње за експлицитним и до крајности прецизираним изразом (Ђуркин 2013: 184 у Ковачевић 2013: 20–21). Ово истичемо због тога што су сви примери са сложеним субјунктором у *случају да* забележени у текстовима са политичком тематиком, тачније употребљени су од стране самих политичких актера. Овај податак нимало не изненађује када се зна да су неке од основних одлика политичког стила: велика учесталост устаљених речи и израза, шаблона, тежња ка сложенијим и ученијим конструкцијама и сл. (исп. Младенов 1980: 21–22).

3.2. Потенцијалне условне реченице

За потенцијалне условне реченице се обично каже да се њима „исказује потенцијални услов, тј. услов који је остварљив, али или није актуелан (само је замишљен) или је његово остварење мало вероватно” (Станојчић и Поповић 2004: 320) и да се зависном клаузом изражава „замишљен услов, чија је реализација могућа у ближој или даљој будућности” (Ковачевић 2014: 106). Важно је истаћи и да овај тип погодбених реченица има изразити карактер претпоставке и да се њиме може исказивати искључиво будући услов. Везници који функционишу као обележја потенцијалних условних реченица јесу *ако*, *уколико*, *кад* и *да*, мада се мора нагласити да је литература сагласна само када је субјунктор *кад* у питању, док у вези са осталим везивним елементима могућих кондиционалних реченица постоје спорења.

3.2.1. Везници АКО и УКОЛИКО

Када се у стручној и граматичкој литератури говори о потенцијалним погодбеним реченицама, ретко се као њихови маркери наводе везници *ако* и *уколико*, којима се готово искључиво приписује статус обележја реалноусловних реченица.¹⁹ Да се наведеним везивним јединицама може искази-

¹⁹ Ж. Станојчић и Љ. Поповић (2004: 320) као везинике потенцијалних ус-

вати и потенцијални а не само реални услов, показује М. Ковачевић (2013). Аутор истиче да потенцијалноусловне реченице са *ако* и *уколико* нужно подразумевају потенцијал у предикату зависне клаузе и потенцијал или презент с епистемичким значењем у предикату надређене реченице (2013: 15). У нашем корпусу нашле су се потврде за оба наведена случаја, с тим да су потврде за прву варијанту (са потенцијалом у обе клаузе) значајно бројнији²⁰:

- **потенцијал** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(31) Уколико би ЕПС *доспео* у неке озбиљније проблеме, порески обвезници Србије *не би могли да помогну* овом предузећу [...] (4.5.2015); Ако би ДСС *напустио* власт у Београду, без посла *би остао* Андреја Младеновић и неколико чланова странке [...] (5.5.2015); А ако би Британци *рекли* да желе да се одвоје од европске фамилије, онда *би* Шкотска *могла да се отцепи* од Уједињеног Краљевства (6.5.2015); Проблем је у томе што *би се* аутохтоно становништво јужног дела Косова *бунило* уколико *би дошло* до покушаја обнављања српске контроле (7.5.2015).

- **потенцијал** (протаза) + **презент са епистемичким значењем** (аподоза)

(32) Ако *би* плате и пензије *биле враћене* на износе пре новембра прошле године, Петровић *процењује* да *би се* дефицит вратио на стари ниво од 6,6 одсто (4.5.2015); Ако *би* теза о шизофреном понашању којим случајем *била тачна*, онда Кирбијева дијагноза *важи* и за генералног секретара УН Бан Ки Муна (8.5.2015); *Неизвесно је* како *би* Саша Јанковић *прошао* на терену, уколико *би постао* нова тачка окупљања опозиције (9.5.2015).

Код реченица са епистемичким презентом облик предикта главне клаузе комуникативно је непотпун и недовољан без одређене допуне, која се најчешће јавља у облику зависне изричне реченице са обликом потенцијала у предикату. И управо је ова „хармонизација” семантике лексеме у презентском предикату и семантике потенцијала у предикату допунске клаузе оно што омогућује потенцијално условно значење *ако/уколико*-клауза. Изузетак донекле представља реченица: Ако *би* теза о шизофреном понашању којим случајем *била тачна*, онда Кирбијева дијагноза *важи* и за генералног секретара УН Бан Ки Муна (8.5.2015), која се такође не може свести на сам презентски предикат, али као допуну нема изричну реченицу са потенцијалом у предикту, већ синтагматску конструкцију, због чега читава зависносложена

ловних реченица наводе само *кад* (са обликом потенцијала) и *да* (са обликом перфективног презента).

²⁰ Занимљиво је и то да је у нашем корпусу забележено знатно више примера потенцијалноусловних реченица са везницима *ако* и *уколико* него са везником *кад*, који се уобичајено истиче као главно обележје ове врсте условних реченица.

реченица оставља снажнији утисак реалности него оне које садрже два потенцијала.

3.2.2. Везник *КАД*

Иако се могућност везника *кад* да уводи потенцијалне условне реченице у литератури не доводи у питање, исто се не може рећи када су посредни нужни и довољни услови за реализацију овог значења. Наиме, тврђење да везник *кад* има условно значење само у сложеној реченици у чије се обе клаузе јавља облик потенцијала у предикату постало је готово аксиом наше граматике. Међутим, М. Ковачевић (2014: 105–116) на конкретним примерима показује да постоје изузеци од овог правила и да субјунктор *кад* може развити условну семантику и онда када се у аподозном предикату нађе облик презента. У аподозном презентском облику тада, међутим, морају стајати епистемички глаголи и глаголски изрази и та се клауза структурно не може свести на дати предикат, већ он уз себе мора везати допунску изричну клаузу са предикатом у облику потенцијала. На тај начин, читав спој има значење потенцијала, чиме се врши „хармонизација” са семантиком потенцијала аподозне клаузе (исп. Ковачевић 2014: 109–110).²¹ Ово је врло важно имати у виду, иако су у нашем корпусу забележени само примери хомопотенцијалних условних реченица са везником *кад*:

- **потенцијал** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(33) Председник Ватерполо клуба Црвена звезда Виктор Јеленић, Ваш некадашњи саиграч у репрезентацији, сматра да *би* клубови у том спорту *били осуђени* на пропаст када *би остали* без помоћи државе (3.5.2015); Лоше *бих се осећао* када *бих* било шта *одговарао* госпођи Томашић на то колико *би* још Срба требало да оде, како *би* требало да се испразни Хрватска (6.5.2015).

3.3. *Иреалне условне реченице*

Иреалним условним реченицама изриче се претпоставка која је контрафактуална, тј. супротна стварним чињеницама или (1) због тога што услов исказан протазом не важи у садашњости или (2) због тога што је смештен у прошлости и самим тим није више актуелан. Због тога се иреалноусловне

²¹ У истом раду, М. Ковачевић доказује да ни тврдња да је свака зависносложена реченица са потенцијалима у обе клаузе нужно условног карактера, већ да може остварити и чисто временско значење (исп. Ковачевић 2014: 110–113).

реченице деле на: а) иреалне условне реченице са садашњим условом и б) иреалне условне реченице са прошлим условом. Прва врста иреалних реченица уводи се субјункторима *кад* и *да*, док је обележје реченица из друге групе искључиво везник *да* (исп. нпр. Станојчић и Поповић 2004: 320–321; Ковачевић 2011: 159–162; Ковачевић 2014:107–108 и сл.).

3.3.1. Иреални садашњи услов

3.3.1.1. Везник КАД

Садашње иреалне реченице са везником *кад* подразумевају обрнуту комуникативну истинитосну вредност предиката: ако је предикат у афирмативном облику, његова логичка истинитосна вредност је негативна, и обрнуто (Ковачевић 2014: 107). Што се облика предиката главне и зависне клаузе тиче, углавном су у питању облици потенцијала у оба дела, при чему потенцијал *кад*-клаузе мора бити од глагола несвршеног вида, док се облик потенцијал субординиране клаузе може градити и од имерфективних и од перфективних глагола (исп. Ковачевић 2014: 107).²² У нашем корпусу нашла се само једна условна реченица са везником *кад* као обележјем садашњег иреалног услова:

(34) [...] питање је да ли *би* она „*преживела*” у мутним политичким водама и вировима Србије када *не би имала* подршку првог човека Србије (4.5.2015) [→ али има подршку].

3.3.1.2. Везник ДА

Већи број примера иреалноусловних реченица са садашњим условом забележен је са везником *да*. Код субјунктора *да* као индикатора иреалног садашњег услова важно је напоменути да се наведено значење реализује у контексту који подразумева потенцијал (најчешће) или презент имперфективних глагола са увек присутном епистемичком компонентом („ухармонизованом” са семантиком потенцијала) у *да*-клаузи и презент имперфективних глагола у надређеној реченици (в. Ковачевић 2011: 160–163). Сви примери иреалних садашњих реченица са везником *да* ексцерпирани из новинских текстова садрже потенцијал у предикату главне клаузе:

- презент имперфективних глагола (протаза) – потенцијал (аподоза)

²² О осталим могућим облицима предиката у погодбеним реченицама са везником *кад* исп. Ковачевић 2014, а о томе је било речи и у овом раду – у сегменту о потенцијалним условним реченицама са субјунктором *кад*.

(35) Шта год да је истина, сигурно је да *би* папа Хемнигвеј, да је данас *жив*, *волео* да попије прави кубански мохито, и да оде у риболов са једним од браће Кастро (3.5.2015); Данас је Дан слободе медија, и да *сам на месту колега* које чекају помоћ са Запада, не бих се превише надала, без обзира на Легију части Оље Бећковић (3.5.2015); Најтрагичније у свему јесте то што поменути полицајци-убице вероватно *не би тако поступали* да немају дубоко укоренењу али јавно неисказану подршку такозваних белих становника својих градова (4.5.2015); Да ја *водим* позориште, исто бих урадила, врло је непријатно да мобилни звоне (9.5.2015).

3.3.2. Иреални прошли услов

3.3.2.1. Везник *ДА*

Као што смо већ рекли, субјунктор *да* нема конкурената када је исказивање иреалног прошлог услова посреди. Као и код иреалних садашњих реченица, везник *да* и овде захтева потенцијал (чешће) и епистемички презент имперфективних глагола (ређе) у субординираној клаузи, док глагол у предикату главне клаузе – будући да је реч о указивању на прошлост – стоји у неком претериталном облику (најчешће перфекту) (Ковачевић 2011: 160–161). У нашем корпусу забележене су обе предикатске варијанте *да*-клаузе: и са потенцијалом и са епистемичким модалним презентом, чиме је још једном потврђено да став појединих аутора (исп. Ивић 1983: 146) да предикат надређене клаузе *мора* бити у потенцијалу није довољно прецизан. Реченице којима се изриче иреални прошли услов нису реткост у новинарском дискурсу, будући да се у спорту, али и у политици, често говори о пропуштеним шансама.

- **перфекат** (протаза) + **потенцијал** (аподоза)

(36) Да *није настрадао* у саобраћајној несрећи, Џејмс Дин *би* вероватно *био* подједнако *успешан* као његов колега Марлон Брандо (3.5.2015); Да је *повео* с 1:0 вероватно *би* утакмица другачије *текла* (4.5.2015); Премијер је упитао и шта *би се десило* да је неко *убијен* његовим пиштољем (6.5.2015); Где *би* данас на табели *био* суперлигаш Раднички из Ниша да је јесенас бар делимично *играо* као овог пролећа? (7.5.2015);

- **перфекат** (протаза) + **перфекат** (аподоза)

(37) Реч је била о Хилари Клинтон. Потенцијално првој жени председници САД, која је то – да *није било* њега – *могла да постане* још пре

седам година (4.5.2015); Да је, којим случајем, одлучила да остане, ми смо имали спремну занимљиву причу која би се разрадила током једанаесте зоне (7.5.2015).

4. Закључне напомене.

Премда је новинарски дискурс по много чему специфичан, као његово главно обележје треба издвојити крајњи циљ којем тежи, а то је да широком аудиторiju сачињеном од рецепијената различите животне доби, образовања и интересовања пренесе исту поруку. Поруке су понекад такве да их ваља обликовати на „дипломатски” начин, односно на начин који код прималаца неће изазвати негативне реакције и незадовољство, а ипак ће им пренети суштину информације. Условне реченице су, због специфичне семантике и чињенице да у својој дубинској структури често имплицирају одређену скривену поруку, врло подесне за проучавање у оквиру новинских текстова.

Закључци до којих смо у истраживању дошли могу се сумирати у неколико тачака:

(1) Што се фреквентности условних реченица у новинарском дискурсу тиче, резултати истраживања показују да се условне реченице најчешће могу срести у текстовима политичке тематике: од 234 ексцерпираних условних реченица 181 пример пронађен је у текстовима из области политике, 30 у вестима из културног живота, 22 реченице уочене су у спортској рубрици, а свега 1 у хроници.

(2) Поред тога, јављање условних реченица у великој мери зависи и од жанра који се посматра: погодбене реченице далеко су чешће у жанровима који подразумевају директно или индиректно навођење речи учесника неког друштвено-политичког догађаја, а то су, у првом реду, изјаве, извештаји и интервјуи. Хипотетичке реченице из пера самих новинара најчешће се срећу у формулацијама питања приликом узимања изјаве или интервјуа или у колумнама, које по самој својој природи допуштају новинарима више слободе у изношењу властитих ставова, процена и предвиђања, а не само факата.

(3) Када се условне реченице посматрају из перспективе остварљивости услова (односно степена вероватноће остварења садржаја субординиране клаузе) и времена његовог важења, приметна је тенденција да се у новинарском дискурсу реалне условне реченице са будућим или садашњим условом јављају нешто чешће од осталих врста погодбених реченица. Овако стање наводи на закључак да је пошилаоцима порука итекако важно да

начином на који обликују своја саопштења увере реципијенте у истинитост и реалну остварљивост својих речи, посебно када су у питању обећања и повољне прогнозе. Иреалне условне реченице јављају се чешће са прошлим него са садашњим условом и одлика су пре свега спортских вести, где се врло често говори о пропуштеним приликама.

(4) Од укупно 14 (7 простих и 7 сложених) везника који се у литератури наводе као индикатори условности у нашем корпусу забележено је 6 простих субјунктора: *ако, уколико, ли, кад, да и док*, као и један сложени: у случају *да*. Од укупног броја издвојених погодбених реченица (234), везника *ако* јавља се у 150 случајева, везник *уколико* у 53, субјунктор *да* фигурира као условни везнику 19 примера, везник *кад(а)* у 6, сложени везник у *случају да* забележен је 4 пута, док се најређе јављају хипотетичке реченице творене везником *док* и субјункторидом *ли*.

(5) И најзад, као што смо већ истакли, условне реченице врло често имплицирају одређене скривене намере говорника. Наиме, реченице попут *Јероен Дијелблум поручује да је Брисел спреман и за тзв. план Б уколико се на преговорима не постигне заједнички договор (3.5.2015), Европа ни сама неће моћи да преживи уколико се не буде променила. Уколико Грчка буде приморана да изађе из еврозоне, последице ће бити катастрофалне, изјавио је Варуфакиц (3.5.2015), [...] ако Хрватска почне чистити своје двориште јако пуно Срба из Хрватске ће морати ићи у Србију (6.5.2015) или Кад добију опомену, дужници имају 30 дана да плате дугове. Уколико то не учине, следе искључења (7.5.2015) могу се протумачити као претње, оне попут *Кристин Лагард је закључила да уколико европски партнери одобре помоћ, ММФ неће правити додатне проблеме (7.5.2015) као обећање, док се реченице као што су Уколико Србија и Република Српска заиста желе да се уједине, требало би да имају свако право на то и прилику (7.5.2015) могу интерпретирати као савети. Видимо, дакле, да условне реченице врло често захтевају „читање између редова”.**

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Војводић 2007: Дојчил Војводић, „О аспектно-темпоралној корелативности у сложеним (условним) реченицама”, *Славистика*, књ. XI, стр. 206–222.
- Грицкат 1956: Ирена Грицкат, „О неким особинама футура II (футура егзакзног)”, у: *Наш језик*, књ. VIII, св. 3–4, стр. 89–105.
- Звекић-Душановић 2009: Душанка Звекић-Душановић, „О неким синтаксичко-семантичким трансформацијама на релацији: кондиционалност –

- негација – концесивност”, у: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. 50, св. 1, стр. 271–279.
- Ивић 1983: Милка Ивић, „О српским погодбеним реченицама”, у: *Лингвистички огледи*, Београд: Просвета, стр. 145–153.
- Јевтовић, Петровић и Арацки 2014: Зоран Јевтовић, Радивоје Петровић и Зоран Арацки, *Жанрови у савременом новинарству*, Београд: Јасен.
- Јовановић 2010: Јелена Јовановић, *Лингвистика и стилистика новинског умећа*, Београд: Јасен.
- Јовић 2013: Марина Јовић, „Семантички приступи кондиционалним реченицама”, у: *Радови Филозофског факултета*, бр. 15, књ. 1, стр. 381–406.
- Катичић 1984: Radoslav Katičić, „Vrste pogodbenih rečenica u standardnom jeziku srpskom ili hrvatskome”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII – XXVIII, 339–343.
- Кликовац 2008: Duška Klikovac, *Jezik i moć (Ogledi iz sociolingvistike i stilistike)*, Београд: Biblioteka XX vek.
- Ковачевић 1994: Милош Ковачевић, „Условно значење везника док”, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/2, стр. 147–154.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, „Диференцијација партикула и хомоформних (делова) везника”, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 27/2, стр. 215–228.
- Ковачевић 2011: Милош Ковачевић, „Условне реченице с везником ДА у српскоме језику”, у: *Грамматичка питања српскога језика*, Београд: Јасен, стр. 159–173.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2013: Милош Ковачевић, „Реченице с реалноусловним везницима у савременом српском језику”, у: *Радови Филозофског факултета*, бр. 15, књ. 1, стр. 9–32.
- Ковачевић 2014: Милош Ковачевић, „Синтаксичко-семантички услови употребе везника КАД у погодбеном значењу”, у: *Српски језик*, XIX, стр. 105–116.
- Младенов 1980: Marin Mladenov, *Novinarska stilistika*, Београд: Naučna knjiga.
- Мусић 1896: August Musić, „Kondicional u hrvatskom jeziku”, у: *Rad JAZU*, br. 127, str. 141–209.
- Мусић 1898: August Musić, „Rečenice sa konjukcijama ako, neka, li u hrvatskom jeziku”, у: *Rad JAZU*, br. 134, str. 1–79.

- Мусић 1900: August Musić, „Rečenice sa konjukcijom *da* u hrvatskom jeziku”, у: *Rad JAZU*, br. 142, str. 1–125.
- Петровачки 2008: Љиљана Петровачки, „Исказивање услова: условне реченице”, у: *Књижевност и језик*, LV/1–2, 103–115.
- Пипер 1998: Предраг Пипер, „О кондиционалности у простој реченици”, у: *Јужнословенски филолог*, LIV, 41–58.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, т. I–XVII, Београд: Српска академија наука и уметности, од 1959. године.
- Симић и Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса I-II*, Београд–Подгорица – Никшић: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Универзитет Црне Горе – Јасен.
- Станковић 1986: Богољуб Станковић, „Асиндетске реченице са условним и временским значењем у српскохрватском и руском језику”, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 15/1, стр. 179–188.
- Станојчић и Поповић 2004: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Граматика српског језика (уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1969: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, Београд: Научна књига.

Vesna S. Nikolić

CONDITIONAL SENTENCES IN JOURNALISTIC DISCOURSE

Summary

In this paper, a structural–semantic and pragmatic analysis of conditional sentences in journalistic discourse has been performed on a corpus excerpted from the daily newspaper *Politika*. In the first part of the paper, the excerpted sentences are observed based on their frequency in texts related to politics, chronicle, culture, and sports, but also within different journalistic genres. The aim was to establish to what extent the frequency of conditional sentences is determined by the topics of newspaper articles and the type of journalistic genre. The results showed that conditional sentences are most commonly found in texts with political themes, especially in reports, statements, and interviews. In the second part of the paper, conditional sentences are classified based on their feasibility and the validity period of the condition. The research has shown that conditional sentences with present or future condition are the ones most commonly found in the journalistic discourse, which is directly related to the intention of the sender of the message to assure the recipients of the veracity of the speaker’s words and promises. Each of the types of conditional sentences is further divided based on the form of the predicate in the main and subordinate clauses and the conjunction that connects them. In the case of conjunctions in conditional sentences, the performed analysis has shown that *if* is by far the most frequent: from a total of 234 collected conditional sentences, *if* is found in 150 cases.